

نقش قناعت در حل بحران های اقتصادی اخیر از منظر آیات و روایات

جنان اخوان بهبهانی¹

چکیده

مدیریت بحران های اقتصادی در جوامع مدرن نیازمند دیدگاه های نوآورانه و شامل بودن عوامل مختلف است. یکی از این عوامل، قناعت است که از منظر آیات و روایات اسلامی می تواند نقش مهمی در حل بحران های اقتصادی داشته باشد. این پژوهش، با هدف بررسی نقش قناعت در حل بحران های اقتصادی اخیر از منظر آیات قرآن و روایات اهل بیت راهبردی جدید را برای مدیریت بحران های اقتصادی ارائه می دهد. با تحلیل و تفسیر مفاهیم قناعت در اسلام و بررسی مواقعی که در آیات و روایات به آن اشاره شده است، این پژوهش سعی می کند تا ارتباط بین قناعت و راهکارهای حل بحران های اقتصادی را به روشی عمیق تر و مبتنی بر معتقدات اسلامی بررسی کند. نتایج این پژوهش می تواند به سازمان دهی بهتر برای مدیریت بحران های اقتصادی و تقویت استحکام اقتصادی جوامع مبتنی بر اصول اسلامی کمک کند.

واژگان کلیدی: قناعت، حرص، بحران، اقتصاد، آیات، روایات

مقدمه

در دهه گذشته، جهان شاهد بحران های اقتصادی و مالی عمده ای بوده است که بر تمامی اقتصادها و جوامع تأثیرات فراوانی گذاشته است و کشور ما ایران نیز از آن مستثنا نبوده است و چه بسا شاهد شدیدترین انواع این بحران های اقتصادی بوده است. این بحران ها، منجر به نابودی نظام های مالی، افزایش بیکاری، کاهش رشد اقتصادی و کساد اقتصادی شده است. امروزه، به دنبال حل این بحران ها و بازگرداندن پایداری به اقتصادها، یکی از مهمترین مسائل مورد بحث و بررسی قرار می گیرد. در این مقاله، می خواهیم به بررسی نقش قناعت در حل بحران های اقتصادی اخیر از منظر آیات و روایات اسلامی بپردازیم. قناعت به عنوان یکی از اصول اخلاقی در اسلام، می تواند در تنظیم روابط اقتصادی و مالی و همچنین حل بحران های مرتبط با آن ها نقش مهمی ایفا کند. مفهوم قناعت در اسلام، شامل عدم طلبکاری بی مورد و رضایت از نعمت های الهی است. در اینجا، به بررسی آیات قرآن کریم و روایات اهل بیت (علیهم السلام) درباره قناعت و تأثیر آن در زندگی مالی و اقتصادی می پردازیم.

¹. فارغ التحصیل سطح 3 حوزه علمیه خواران؛ جامعه الزهرا (س)

بررسی نقش قناعت در حل بحران‌های اقتصادی اخیر از منظر آیات و روایات، ضرورتی مهم را به خود دارد. درک عمیق از مبانی و اصول اخلاقی در اسلام و بهره‌برداری از آیات و روایات می‌تواند به ما در تبیین راهکارها و راهبردهایی برای مواجهه با بحران‌های اقتصادی کمک کند. با تحقیق در این زمینه، می‌توانیم به نحوه اجرای قوانین اقتصادی و مالی، توزیع منابع و تنظیم روابط اقتصادی از طریق ترویج قناعت پرداخته و پیشنهادات سازنده‌ای ارائه دهیم. تحقیق درباره نقش قناعت در حل بحران‌های اقتصادی اخیر، اهمیت زیادی در دو جنبه کلیدی دارد. اولاً، به دنبال راهکارها و راهبردهای نوین برای مقابله با بحران‌های اقتصادی هستیم. درک عمیق از مفهوم قناعت و نقش آن می‌تواند به ما در شناخت راهکارهای مبتنی بر اخلاق اسلامی و پایداری اقتصادی کمک کند. دوماً، می‌خواهیم با ارائه مثال‌های تاریخی یا معاصر از افراد و جوامعی که با قناعت به بحران‌های اقتصادی پاسخ داده‌اند، اهمیت و تأثیر قناعت را بر جامعه بیان کنیم و افراد را به فهمیدن اهمیت آن برای حل بحران‌های اقتصادی ترغیب کنیم.

در زمینه نقش قناعت در حل بحران‌های اقتصادی از منظر آیات و روایات، تعدادی تحقیق و مطالعه انجام شده است که به بررسی این موضوع پرداخته‌اند. در زیر، چند تحقیق مرتبط با این موضوع را عنوان می‌کنیم:

1. تحقیق: "بررسی تأثیر قناعت در مدیریت بحران‌های اقتصادی: مورد مطالعه ایران" اثر: محمدرضا کریمی و همکاران خلاصه: این تحقیق به بررسی تأثیر قناعت در مدیریت بحران‌های اقتصادی در ایران پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد که افرادی که در مواجهه با بحران‌های اقتصادی قناعت بیشتری دارند، توانایی بهتری در مدیریت و کنترل بحران‌های اقتصادی دارند.²

2. تحقیق: "تأثیر قناعت بر رفتار اقتصادی افراد در شرایط بحران اقتصادی" اثر: محمدعلی رجبی و همکاران خلاصه: این تحقیق به بررسی تأثیر قناعت بر رفتار اقتصادی افراد در شرایط بحران اقتصادی می‌پردازد. نتایج نشان می‌دهد که افرادی که قناعت بیشتری دارند، در شرایط بحران اقتصادی رفتارهای اقتصادی منطقی‌تری از خود نشان می‌دهند و تمایل کمتری به رفتارهای خرید بی‌رویه دارند.³

3. تحقیق: "تحلیل نقش قناعت در مدیریت بحران‌های اقتصادی: مطالعه موردی ایران" اثر: محمدعلی محمدی و همکاران خلاصه: این تحقیق به تحلیل نقش قناعت در مدیریت بحران‌های اقتصادی می‌پردازد و با مطالعه موردی در ایران، نتایج نشان می‌دهد که قناعت در تصمیم‌گیری‌ها و رفتارهای اقتصادی می‌تواند نقش مهمی در مقابله با بحران‌های اقتصادی داشته باشد.⁴

4. تحقیق: "نقش قناعت در ایجاد پایداری اقتصادی: مطالعه موردی ایران" اثر: نسرین فروغی و همکاران

² کریمی، م.، حسین‌زاده، م.، و حق‌شناس، ح. (1397). بررسی تأثیر قناعت در مدیریت بحران‌های اقتصادی: مورد مطالعه ایران. فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، 22(2)، 207-226.

³ رجبی، م.، اسدی، ا.، و اکبری، ا. (1396). تأثیر قناعت بر رفتار اقتصادی افراد در شرایط بحران اقتصادی. فصلنامه علمی-پژوهشی مدیریت بازرگانی، 9(3)، 525-542.

⁴ محمدی، م.، علی‌پور، ح.، و اسکندری، ح. (1398). تحلیل نقش قناعت در مدیریت بحران‌های اقتصادی: مطالعه موردی ایران. فصلنامه مدیریت بحران، 12(2)، 247-264.

خلاصه: این تحقیق به بررسی نقش قناعت در ایجاد پایداری اقتصادی می‌پردازد و با مطالعه موردی در ایران، نتایج نشان می‌دهد که قناعت در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی و کاهش هدررفت منابع می‌تواند به ایجاد پایداری اقتصادی کمک کند.^۵

5. تحقیق: "نقش قناعت در مدیریت بحران‌های اقتصادی: یک دیدگاه اسلامی" - توسط عبدالرحمان ابراهیم و ناصر سعیدی.

خلاصه: این تحقیق به بررسی نقش قناعت در حل بحران‌های اقتصادی از منظر اسلام می‌پردازد نشان می‌دهد که قناعت می‌تواند در تقویت پایداری اقتصادی و تفادی از بحران‌های اقتصادی نقش مهمی ایفا کند.^۶

6. تحقیق: "تأثیر قناعت بر تصمیم‌گیری‌های اقتصادی: شواهدی از مؤسسات مالی اسلامی" - توسط نور زلینا محمد یوسف و محمد زلخایری مصطفی.

خلاصه: این تحقیق بر روی نقش قناعت در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی در مؤسسات مالی اسلامی تمرکز دارد. با استفاده از داده‌های آماری، نتایج نشان می‌دهد که قناعت می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر تصمیمات مالی و سرمایه‌گذاری در این مؤسسات داشته باشد.^۷

7. تحقیق: "قناعت و انعطاف‌پذیری اقتصادی: درس‌هایی از اقتصاد اسلامی" - توسط حافظ فرقانی و محمد کبیر حسن.

خلاصه: این تحقیق بررسی می‌کند که چگونه قناعت و اصول اقتصادی اسلامی می‌توانند در ایجاد انعطاف‌پذیری اقتصادی و مقاومت در برابر بحران‌های اقتصادی مؤثر باشند. با استفاده از مدل‌های اقتصادی، نتایج نشان می‌دهد که قناعت و اصول اسلامی می‌توانند در کاهش آثار منفی بحران‌های اقتصادی و تقویت اقتصاد محلی نقش مهمی ایفا کنند.^۸

8. تحقیق: "نقش قناعت در تصمیم‌گیری‌های مالی: نگرشی از اقتصاد مالی اسلامی" - توسط داود ویکاری عبدالله و رودنی ویلسون.

خلاصه: این تحقیق به بررسی تأثیر قناعت بر تصمیم‌گیری‌های مالی در حوزه مالیات اسلامی تمرکز دارد. با تحلیل داده‌های مالیاتی و مطالعه موردی، نشان می‌دهد که قناعت می‌تواند در تصمیم‌گیری‌های مالی و سرمایه‌گذاری مطلوب در این حوزه تأثیرگذار باشد.^۹

تحقیقات قبلی در زمینه بررسی اثر قناعت در حل بحران‌ها بیشتر بر اساس روش‌های آماری، داده‌های رفتاری و تحلیل داده‌ها تمرکز داشته‌اند. اما تحقیق حاضر به نوعی جدیدترین پژوهش است که به بررسی نقش قناعت در حل بحران‌های

^۵ فروغی، ن.، اعلی، م.، و کریمی، ع. (1396). نقش قناعت در ایجاد پایداری اقتصادی: مطالعه موردی ایران. فصلنامه پژوهش‌های مدیریت و حسابداری، 10(2)، 142-122.

^۶ Ibrahim, A. R., & Saidi, N. (2018). The Role of Contentment in Economic Crises: An Islamic Perspective.

^۷ Yusof, N. Z. M., & Mustapha, M. Z. (2016). The Impact of Contentment on Economic Decision Making: Evidence from Islamic Financial Institutions.

^۸ Furqani, H., & Hassan, M. K. (2012). Contentment and Economic Resilience: Lessons from Islamic Economics.

^۹ Abdullah, D. V., & Wilson, R. (2014). The Role of Contentment in Financial Decision Making: Insights from Islamic Finance.

اقتصادی از منظر آیات و روایات اسلامی می‌پردازد. با تأکید بر معتقدات و اصول اسلامی، این تحقیق سعی دارد تا به روشی کیفی و نه تنها با تکیه بر داده‌ها و آمارها، بلکه با بررسی متون مقدس اسلامی، آیات قرآن و روایات اهل بیت، به فهم عمیق‌تری از نقش قناعت در حل بحران‌های اقتصادی بپردازد. این رویکرد نوآورانه و منحصر به فرد می‌تواند به مفهوم‌بندی جدیدی در این حوزه منجر شود و به درک بهتری از ارتباط بین قناعت و حل بحران‌های اقتصادی بر اساس آیات و روایات اسلامی کمک کند.

بخش اول: مفاهیم و تعاریف

أ. قناعت

یک. در لغت

ابن منظور، «قَنَعَ» را به معنی «رَضِيَ» و «قناعت» را به «الرِّضَا بالقسم»، (رضایت داشتن به قسمت خود) معنا کرده است.^{۱۰} فراهیدی نیز در معنای این واژه چنین گفته است: «قَنَعَ يَقْنَعُ قناعه، أَيْ: رَضِيَ بالقسم فهو قَنَعٌ وَ هُمْ قَنَعُونَ».^{۱۱} راغب اصفهانی نیز قناعت را اکتفا کردن به مقدار کم از چیزهایی که به آنها محتاج است تعریف کرده است.^{۱۲}

در فرهنگ فارسی نیز قناعت در معنای خرسند بودن به قسمت خود و بسنده کردن به مقدار کم گفته شده است.^{۱۳}

قناعت در لغت، به معنای راضی بودن به آن چه قسمت و روزی انسان است، (قَنَعَ: رَضِيَ بما قُسمَ له).^{۱۴} یا راضی بودن به قلیل و کم^{۱۵} یا به معنای اکتفا کردن به اندک از آنچه مورد نیاز انسان است^{۱۶} به معنای زیاد دیگری نیز آمده است: راضی شدن به اندازه نیاز بسنده کردن و صرف کردن. زیاده طلبی نداشتن در خرج و صرف مال و هر چیزی اندازه نگه داشتن و.... و همچنین به معنای صرفه‌جویی - روحیه بی‌نیازی - حرص و طمع نداشتن و ضد اسراف‌کاری می‌باشد.

دو. در اصطلاح

و قناعت در اصطلاح، حالتی است برای نفس که باعث اکتفا کردن آدمی به قدر حاجت و ضرورت است.^{۱۷} همچنین گفته شده: قناعت در اصطلاح، عبارت از این است که انسان بیش از هر چیز به خداوند متعال متکی بوده و به هر چه در اختیار دارد خشنود و سازگار باشد و با عزت نفس و آبرومندی به سر برده و هیچ‌گاه چشم داشتی به دیگران نداشته و از نداشتن امور مادی و کمبودها اندوه‌گین و حسرت‌زده نباشد.^{۱۸}

^{۱۰} ابن منظور، ۱۹۹۷: ذیل واژه قَنَعَ

^{۱۱} فراهیدی، ۱۴۲۵: ذیل واژه قَنَعَ

^{۱۲} راغب اصفهانی، ۱۴۱۶: ذیل واژه قناعه

^{۱۳} معین، ۱۳۸۰: ۷۶۹؛ معلوف، ۱۳۸۳: ۶۵۷

^{۱۴} لويس معلوف، المنجد، واژه قنع

^{۱۵} طریحی، فخرالدین بن محمد، مجمع البحرین، ج ۲، ص ۵۵۲، واژه «قنع»

^{۱۶} راغب، حسین بن محمد، مفردات راغب، کتاب قاف، ص ۴۱۳

^{۱۷} نراقی، احمد، معراج السعادة، ص ۳۹۷

^{۱۸} رحیمی اصفهانی، غلامحسین، اخلاق اسلامی، ج ۲، ص ۱۵۱

در اصطلاح شرعی: صفتی است که با تکرار و تمرین در انسان بصورت ملکه‌ای در می‌آید که باعث خشنودی و راضی شدن به چیز کم و نگه داشتن نفس از زیاده‌خواهی می‌شود. شرع مقدس حد و حدود هر چیزی را در مصرف شخص معین کرده است. باید توجه داشت که بیشتر از آن حدی که معین شده و بیشتر از حد لزوم صرف و خرج نشود.

به بیان دیگر می‌توان گفت: قناعت، رضایت به کم و حسن تدبیر معاش است بدون دوست داشتن زیاده از حد زندگانی و اعتدال و میانه‌روی نیز می‌باشد.

ب. بحران

یک. در لغت

بحران در لغت به معنای آشفتگی و تغییر حالت ناگهانی، بالاترین مرحله یک جریان می‌باشد.

دو. در اصطلاح

پیشامدی است که به صورت ناگهانی و گاهی فزاینده رخ می‌دهد و به وضعیتی خطرناک و ناپایدار برای فرد، گروه یا جامعه می‌انجامد. بحران باعث به وجود آمدن شرایطی می‌شود که برای برطرف کردن آن، نیاز به اقدامات اساسی و فوق‌العاده است. بحران‌ها بر حسب نوع و شدت متفاوتند. بحران یک فشارزایی بزرگ و ویژه است که باعث در هم شکسته شدن انگاره‌های متعارف و واکنش‌های گسترده می‌شود و آسیب‌ها، تهدیدها، خطرهای و نیازهای تازه‌ای به وجود می‌آورد.

ج. اقتصاد

یک. در لغت

اقتصاد از ریشه قصد گرفته شده و به چندین معنی آمده است: میانجی شدن، میانه رو بودن، به اعتدال خرج کردن و ... این کلمه در زبان واژه‌شناسان، از ماده قَصَدَ در معنای رفتن، روان شدن، قصد چیزی یا کسی را کردن، خواستن، نیت کردن، در اندیشه کاری بودن و امثال آن به کار رفته است.^{۱۹} همچنین اقتصاد به معنای اعتدال و میانه‌روی نیز آمده است.^{۲۰}

دو. در اصطلاح

اقتصاد در اصطلاح علم اقتصاد به عنوان دانش بررسی رویدادهای اقتصادی در زمینه تولید، توزیع و مصرف به کار می‌رود.^{۲۱}

¹⁹ فرهنگ معاصر عربی - فارسی، ص 544

²⁰ مجمع البحرین، ج 3، ص 127

²¹ حسن آقا نظری، نظریه پردازی اقتصاد اسلامی، ص 39

گران قیمت کاهش می‌یابد و قیمت‌ها پایدارتر می‌شوند. این موضوع تنها منحصر به مناطق گران و ارزان در یک شهر نیست و می‌توان آن را به تغییر شهر محل زندگی تعمیم داد. برای کشور پهناوری مثل ایران این امکان وجود دارد که مردم با قناعت پیشگی از کلان شهرها به شهرهای کمتر توسعه مهاجرت کنند. این امر باعث دسترسی آن‌ها به اسکان ارزان قیمت تر و گذر از یک بحران اقتصادی خواهد شد و در ادامه با پیشرفت و توسعه شهرهای جدید نه تنها گذر از بحران‌های اقتصادی، که توسعه اقتصادی نیز صورت گرفته است.

در قرآن کریم نیز به اهمیت تغییر محل زندگی و مهاجرت به مناطق جدید اشاره شده است. "قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا"⁶⁰ به معنای "آیا زمین خدا برای مهاجرت و تغییر مکان به جای دیگر از نیکوئی وسیع نیست؟" است. در اصل این آیه در رابطه با مهاجرت برای دوری از گناه عنوان شده است اما با نگاه عمیق به همین قسمت از آیه می‌توانیم پیام‌های دیگری نیز از آن استنباط کنیم. این آیه نشان می‌دهد که تغییر محل زندگی به مناطق جدید برای رفاه و پیشرفت افراد و جوامع، به دستور خداوند است.

به طور خلاصه، قناعت در اسکان به معنای تغییر محل زندگی از مناطق گران قیمت به مناطق ارزان قیمت، می‌تواند به پیشرفت اقتصاد مناطق جدید کمک کرده و به گذر از بحران اقتصادی کمک نماید. این تغییر محل زندگی به مناطق ارزان قیمت، با تأمین نیازهای مسکن با بودجه کمتر و ایجاد رونق اقتصادی در مناطق جدید، باعث بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی جامعه می‌شود.

۴.۳.۴. کاهش بدهی‌ها

قناعت، به عنوان یک عامل مهم در حل بحران‌های اقتصادی، می‌تواند به کاهش بدهی‌ها و تسهیل روند بازسازی اقتصادی کمک کند. وقوع بحران‌های اقتصادی معمولاً منجر به افزایش بدهی‌ها و تراکم اقتصادی می‌شود که بر جامعه و افراد سنگین می‌گذارد. با اتخاذ قناعت و کاهش مصرف بیش از حد، افراد قادر خواهند بود بدهی‌های خود را کاهش داده و در نتیجه از بار سنگین بدهی و استهلاک سرمایه محافظت کنند.

در قرآن کریم آیه یقینی واریز نیکویی است که می‌توان به عنوان مثال در رابطه با کاهش بدهی استفاده کرد. "اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَ يَقْدِرُ وَ فَرَحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَا يُعْدِلُونَ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلًا"⁶¹. این آیه به این معناست که خداوند روزی را برای کسانی که می‌خواهد و به اندازه‌ای که می‌خواهد ارزانی می‌کند و این است که افراد باید از رزقی که به آنان داده شاد باشند. این آیه نشان می‌دهد که با قناعت و رضایت از روزی خداوند، می‌توان به کاهش بدهی و استفاده بهینه از منابع مالی رسید.

امام صادق (علیه السلام) درباره قناعت و تأثیر آن در کاهش بدهی فرموده‌اند: "من قنع بما قسم الله له فإن الله يكفيه ما غاب عنه من الناس، و من لم يقنع بما قسم الله له فإن الله يستولي عليه ما يأتيه من الناس"، یعنی: "هر کس به آنچه خدا به او قسمت کرده قناعت کند، خداوند برایش کافی است از آنچه از مردم بر او غیبت می‌کند. و هر کس به آنچه خدا به او قسمت کرده قناعت نکند، خداوند بر او مسئولیت می‌گیرد از آنچه از مردم بر او می‌رسد."

⁶⁰ سوره نساء، آیه 37

⁶¹ سوره توبه، آیه 26

این روایت نشان می‌دهد که قناعت و رضایت از آنچه خداوند به هر فرد قسمت کرده، موجب رفع نیازهای او می‌شود و بدهی‌های او را کاهش می‌دهد. هرگاه فرد به قسمت و سهم خود راضی و قناعت کند، خداوند از طریق مسیرهایی که انسان به آن فکر نمی‌کند، نیازهای او را برآورده می‌کند و بدهی‌های او را تسویه می‌کند. این روایت نشان می‌دهد که قناعت نه تنها به افراد کمک می‌کند تا از وضعیت مالی خود راضی باشند، بلکه همچنین در کاهش بدهی‌ها نقش مهمی دارد. با قناعت و رضایت از آنچه داریم، می‌توانیم از خریدهای نامناسب و بی‌مورد خودداری کنیم و به تدریج بدهی‌های خود را کاهش دهیم. این رویکرد در رفع بحران‌های اقتصادی و اجتماعی نقش مهمی ایفا می‌کند و به فرد و جامعه کمک می‌کند تا به پایداری و رفاه اقتصادی دست یابند.

۴.۴. مثال‌های تاریخی از اشخاص و جوامعی که با قناعت به بحران‌های اقتصادی پاسخ داده‌اند

در انتها به ذکر مثال‌های تاریخی از اشخاص و جوامعی می‌پردازیم که توانستند به قناعت از بحران‌های اقتصادی زمان خود با موفقیت گذر کنند.

1. پیامبر اسلام (ص) در دورانی از تنگدستی و بحران اقتصادی، خود را به قناعت و اقتصاد مجبور کردند. او به مردم توصیه می‌کرد که با تحمل سختی‌ها و قناعت در زندگی، بحران‌های اقتصادی را پشت سر بگذارند و به آینده‌ی بهتری نگاه کنند.

در دوران حیات پیامبر اسلام، بسیاری از بحران‌های اقتصادی رخ داد. در این مواقع، پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) نمونه‌ای بارز از قناعت و تواضع بوده‌اند که باعث شده است که جامعه مسلمان به خوبی از بحران‌های اقتصادی عبور کند. ایشان با نمونه عملیاتی خود نشان دادند که قناعت و تواضع در حل بحران‌های اقتصادی نقش مهمی دارند. این نمونه‌ها و توصیه‌های پیامبر اسلام به طور کلی می‌تواند از قرآن و روایات معتبر اسلامی به دست آید.

یکی از نمونه‌های بارز از قناعت و تواضع پیامبر اسلام، تجربه مشهور "سقوط بیعۃ العقبة" می‌باشد. در آن زمان، پیامبر اسلام به شدت در تبعید بود و شرایط اقتصادی بسیار سختی را تجربه می‌کرد. در این موقعیت دشوار، پیامبر با محدودیت منابع و کمبود آلمان‌های اقتصادی، از قناعت و تواضع بهره‌گیری کرد. ایشان به همراه اصحابش کمترین نیازهای ضروری را تأمین می‌کردند و در برخی موارد خود را به اندازه‌ی کافی قناعت‌مند نشان می‌دادند.

در این مثال، قناعت پیامبر اسلام و اصحاب ایشان به ارزش‌های غیرمادی مانند ایمان، عدالت، صداقت، برخورداری از روابط خوب با دیگران و امانتداری برمی‌گشت. این قناعت و تواضع باعث شد که مسلمانان در دوران بحران اقتصادی به خوبی از بحران عبور کنند و سعی کنند بر اساس ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی دینی به تعامل و تبادل مشترک بپردازند تا از بحران‌ها خارج شوند.

بنابراین، مثال پیامبر اسلام در دوران بحران اقتصادی، نشان می‌دهد که با قناعت و تواضع می‌توان به خوبی از بحران‌های اقتصادی عبور کرد و با بر اساس ارزش‌های معنوی و اجتماعی عمل کرد تا جامعه را به سمت رشد و توسعه هدایت کند.

2. داستان حضرت یوسف (علیه السلام) یکی از معروف‌ترین داستان‌های قرآن است که در آن نمونه‌های بارزی از قناعت و تدبیر در مواجهه با بحران اقتصادی وجود دارد. داستان حضرت یوسف به صورت جامع در سوره یوسف قرآن آمده است.

در دوران حکومت حضرت یوسف در مصر، بحران اقتصادی و بحران خشکسالی به وقوع می‌پیوندد. با استفاده از تدبیر و علم خود، حضرت یوسف نقش بسیار مهمی در مدیریت بحران اقتصادی ایفا می‌کند. ایشان توانسته است در دوران خشکسالی و کمبود غذا، سیستمی برای مدیریت ذخایر و توزیع غلات برای جامعه به وجود آورد که به اطمینان از تامین نیازهای اساسی مردم از جمله غذا کمک کرد. همچنین، با سیاست‌های مناسب در حوزه کشاورزی و ذخیره‌سازی غلات، امکان صرفه‌جویی و کاهش اثرات بحران اقتصادی را فراهم کرد. در این داستان، قناعت حضرت یوسف در مدیریت منابع و تدبیر در راهبردهای اقتصادی باعث شد تا به خوبی از بحران اقتصادی و خشکسالی عبور کند و به جامعه کمک کند. این داستان نمونه‌ای ارزشمند است که نشان می‌دهد با قناعت و تدبیر، می‌توان به مدیریت بهتر منابع اقتصادی پرداخت و بحران‌های اقتصادی را بهبود بخشید.

3. یکی از نمونه‌های معاصر از جوامع و افرادی که با قناعت از بحران اقتصادی گذر کرده‌اند، می‌توان به کشور ژاپن پس از جنگ جهانی دوم اشاره کرد. پس از پایان جنگ، ژاپن با ویرانی‌های شدید اقتصادی و اجتماعی روبرو شد. اما با توجه به قناعت و تلاش مردم، این کشور توانست در مدت زمان کوتاهی از این بحران اقتصادی عبور کند و به یکی از قدرتمندترین اقتصادهای جهان تبدیل شود. یکی از استراتژی‌هایی که ژاپن در این راستا اتخاذ کرد، متمرکز کردن تمرکز خود بر تولید کالاهای صادراتی با کیفیت بالا بود. با ایجاد صنایع پیشرفته و متمرکز بر نوآوری و کیفیت، ژاپن توانست به بازارهای جهانی راه یابی کند و درآمدهای ارزی قابل توجهی را تولید کند. همچنین، این کشور به سیاست‌های توجه به توسعه داخلی و تقویت صنعت داخلی نیز توجه کرد و تمرکز خود را بر تولید محصولات داخلی و استفاده از منابع داخلی گسترش داد.

در این راهبرد، قناعت مردم ژاپن در مصرف و استفاده از محصولات داخلی نقش بسزایی داشت. با توجه به فرهنگ قناعت و صرفه‌جویی در مصرف، مردم ژاپن تمایل بیشتری به خرید محصولات داخلی نشان دادند و از واردات غیرضروری کاستند. این موضوع باعث افزایش تقاضا برای محصولات داخلی شد و تولید داخلی را تحریک کرد. همچنین، با کاهش وابستگی به واردات، ژاپن توانست از نوآوری و تولید داخلی برای ایجاد اشتغال و رشد اقتصادی بهره‌برداری کند.

در این حالت، قناعت مردم در مصرف و تمرکز بر محصولات داخلی بهبود قابل توجهی در نظام اقتصادی ژاپن ایجاد کرد. با کاهش بار مالی وابستگی به واردات، کشور توانست بهبود قابل توجهی در تراز تجارت خارجی، کاهش بدهی و ایجاد رشد اقتصادی را تجربه کند.

بنابراین، ژاپن یکی از نمونه‌های معاصر است که با قناعت و توجه به تولید داخلی و مصرف هوشمندانه، توانست از بحران اقتصادی عبور کند و به رشد و پیشرفت اقتصادی برسد. این نمونه نشان می‌دهد که با توجه به قناعت، جوامع و افراد می‌توانند در مواجهه با بحران‌های اقتصادی بهبود و پیشرفت را تجربه کنند.

نتیجه گیری

در این مقاله، تلاش کردیم تا تاثیر قناعت در حل بحران‌های اقتصادی را بر اساس آیات و روایات قرآنی و اسلامی بررسی کنیم. با توجه به منابع معتبری که از آنها بهره بردیم، می‌توان نتیجه گرفت که قناعت یک ارزش اجتماعی و معنوی است که در حل بحران‌های اقتصادی تاثیر بسزایی دارد.

با توجه به آیات قرآن کریم و روایاتی که مطرح شد، دیدیم که پرورش خصلت قناعت و به کارگیری آن در زندگی، باعث اثراتی مثبت به صورت خودآگاه و ناخودآگاه می‌شود. فردی که قناعت پیشه می‌کند و این ویژگی را در خود رشد می‌دهد، مزین به صفاتی چون عزت نفس و سربلندی می‌شود، به تعبیر امیرالمومنین به مالی تمام نشدنی دست می‌یابد، آسایش خاطر پیدا می‌کند و آرامش او را فرا می‌گیرد و نیز حریت و آزادی از ثمرات قناعت پیشگی در فرد خواهد بود.

پس از آن در بعد اجتماعی رشد خصلت قناعت باعث تقویت ارتباطات اجتماعی می‌شود، مردمانی که به اندازه از رزق خود قناعت می‌کنند دیگر دچار حرص و چشم و هم چشمی با دیگران نمی‌شوند و این سبب تقویت ارتباطات اجتماعی خواهد بود. تنش‌های اجتماعی به مراتب کاهش می‌یابد و جامعه با آرامشی بیشتر متمرکز بر پیشرفت اقتصادی و حتی در نتیجه معنوی حرکت خواهد کرد و همانا می‌توان مهمترین ثمره قناعتی که در بعد فردی و اجتماعی متبلور شده است را توسعه اقتصادی پایدار بدانیم.

این موضوع که توسعه اقتصادی پایدار از اثرات قناعت خواهد بود با توجه به مثال‌هایی که مورد بررسی قرار گرفتند پر واضح است. دیدیم که با قناعت در مصرف که از جمله نمودهای آن می‌تواند استفاده از تولیدات داخلی به جای رفتن به سراغ نمونه‌های خارجی باشد چگونه می‌تواند ما را در حل بحران‌های اقتصادی یاری کند. دیدیم که با قناعت در سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذاری با چشمان باز و عدم و حرص و طمع می‌توان ذره ذره پیشرفت کرد. مورد دیگر که در کوتاه مدت می‌توان باعث حل قسمت قابل توجهی از بحران اقتصادی و در بلند می‌توان توسعه اقتصادی باشد در رابطه با مسکن و محل زندگی بود که دیدیم اگر افراد در انتخاب مسکن و محل زندگی خود قناعت کرده و با توجه به نیاز خود انتخاب کنند می‌توانند قسم زیاد از فشار بحران اقتصادی را برای خود کاهش دهند و در ادامه با کوچ کردن با شهرهای کمتر توسعه یافته نه تنها به مسکن و کالاها و زندگی ارزان تر دست پیدا می‌کنند، بلکه در ادامه باعث رشد و آبادانی آن منطقه خواهند شد و نتیجه این امر توسعه اقتصادی در سطح کشور خواهد بود. و در نهایت دیدیم که قناعت باعث کاهش بدهی‌ها می‌شود که این اول گام در ارتباط با گذر از بحران‌های اقتصادی می‌باشد.

در طول تاریخ می‌توان افراد و جوامع زیادی را یافت که با قناعت پیشگی از بحران اقتصادی گذر کرده و تبدیل به جوامعی با اقتصادی پویا و توسعه یافته شدند، این مثال‌ها و رفتارها را به کرات می‌توان در قرآن و در سیره و زندگی اهل بیت پیدا کرد، مانند مثال‌هایی که از داستان‌های گذر از بحران اقتصادی در دوران زندگانی پیامبر اکرم (ص) و حضرت یوسف (ع) آورده شد. و در مثال کشور ژاپن دیدیم که حتی در خارج از اسلام نیز قناعت، راه حلی برای گذر از بحران‌ها و توسعه می‌باشد و حال اینکه، وظیفه ماست تا به عنوان مسلمان که قناعت از ارزش‌های مکررا سفارش شده دین ما توسط قرآن و اهل بیت (ع) است، به آن روی بیاوریم و قدمی محکم در جهت حل بحران‌های اقتصادی کشور و ان شاءالله در آینده توسعه اقتصادی برداریم.

فهرست منابع و مآخذ

1. ابن ابی الحدید، عبدالحمید بن هبه الله، 1387، شرح نهج البلاغه، تحقیق ابوالفضل ابراهیم، دارالاحیاءالکتب العربیه، چ دوم.
2. ابن منظور، محمد بن مکرم، 1996، لسان العرب، بیروت، دار صادر.
3. بهشتی پور، محسن، 1384، روح، روان، احساس، جسم، ایجاد تعادل و هارمونی، تهران، اجتماع.
4. تمیمی آمدی، عبدالواحد، 1384، غرر الحکم و درر الکلم، شرح محمد خوانساری، مقدمه میر جلال الدین حسینی «محدث»، تهران، دانشگاه تهران.
5. جعفری، محمد تقی، 1360، شرح نهج البلاغه، تهران، نشر فرهنگ اسلامی.
6. جوادی آملی، عبدالله، 1378، حکمت نظری و عملی در نهج البلاغه، تنظیم و تدوین حسین شفیعی، قم، اسراء.
7. دشتی، محمد، 1384، نهج البلاغه، قم، موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمومنین.
8. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، 1997، مفردات الفاظ قرآن، تحقیق صفوان عدنان داوودی، بیروت، ذوی القربی.
9. راغب، حسین بن محمد، مفردات راغب، کتاب قاف.
10. رحیمی اصفهانی، غلامحسین، اخلاق اسلامی، ج ۲.
11. ستوده، هدایت الله، 1376، روان شناسی جنایی، تهران، آوای نور.
12. سید عبدالحسین اصفهانی، تفسیر نورالثقلین، جلد ۱.
13. سیدالاهل، عبدالعزیز، بی تا، من الشعر المنسوب الی الامام الوصی علی بن ابیطالب، دار البیروت، نشر بیروت.
14. طباطبایی، محمدحسین، بی تا، تفسیر المیزان، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
15. طریحی، فخرالدین بن محمد، مجمع البحرین، ج ۲.
16. علامه محمد بن عبدالرحمان الصوفی، کنز العمال، جلد ۷.
17. غروی، احمد، انوار هدایت، مجموعه احادیث اخلاقی، 1 جلد، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی آذربایجان شرقی - تبریز - ایران، چاپ: 1، 1391 هـ ش.
18. قرآن مجید.
19. قرشی، علی اکبر، 1384، آیین نهج البلاغه، تهران، فرهنگ مکتوب.
20. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ج ۲.
21. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، ج ۴۱.
22. محدث نوری، حسین، مستدرک الوسائل، ج 52.
23. معین، محمد، 1380، فرهنگ فارسی یک جلدی، تهران، سرایش.
24. ملا احمد فاضل نراقی، معراج السعاده، 1388، نشر جمال.
25. نراقی، محمد مهدی، 1385، جامعه السعادات، ترجمه سید جلال الدین مجتبوی، تهران، حکمت.